

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Περὶ τῆς τοῦ πολίτου ἀγωγῆς καὶ τῆς τῶν κορασίων.

Ν5΄.

Ὅταν ὁ ἄνθρωπος παιδαγωγηθῆ, καθὼς πρέπει, γίνεται καὶ χρηστὸς πολίτης· διότι ἐμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ εἰς πάντα πολιτικὴν ὑπουργίαν, εἰς ἀναπτύξιν καὶ μορφώσιν ἀρμονικῶς ὅλας τὰς σωματικὰς καὶ ψυχικὰς τοῦ δυνάμεις· διὰ τοῦτο δὲν ὑπάρχει ἄλλη τις ἀγωγή τοῦ πολίτου ἀντιφρομένη εἰς τὴν ἀγωγήν τοῦ ἀνθρώπου· ἀλλ' ἔμωσ ἐμπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ἡ ἀγωγή τοῦ πολίτου ὡς μερικωτέρα, καὶ ὡς ὑπἄλληλον τῆς τοῦ ἀνθρώπου ἀγωγῆς εἶδος, ὅπου πρέπει νὰ ἐξηγηθῶσι τὰ τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καθήκοντα, τὰ ὅποια πρέπει νὰ φυλάξῃ εἰς τὸ μέλλον ἢ ὡς πολίτης ἀπλῶς, ἢ ὡς ὑπουργὸς πολιτικοῦ τιμῶς ἐπαγγέλματος.

ΝΖ΄. Ἀγωγή λοιπὸν τοῦ πολίτου εἶναι ὅλαι αἱ προπαρασκευαί καὶ γυμνάσεις, διὰ τῶν ὁποίων λαμβάνουσιν αἱ φυσικαὶ διαθέσεις καὶ δυνάμεις τοῦ παιδὸς τὴν σκοπιμωτάτην καὶ ἀρίστην φοράν πρὸς τὸν μέλλοντα κύκλον τῆς ἐνεργείας του εἰς τὴν πόλιν. Αὕτη πρέπει νὰ ἐνεργήσῃ α΄.) ὥστε ὁ παῖς νὰ ἐκλέξῃ τὴν μέλλουσαν κατάστασίν του εἰς τὴν πόλιν ἐξ ἰδίας του ἐλευθέρως κλίτεως, καὶ μὲ εὐκρινῆ ἔννοιαν τῶν λόγων, διὰ τοὺς ὁποίους τὴν προτιμᾷ ἀπὸ ἄλλας· β΄.) νὰ μάθῃ τὴν ἀληθινὴν σχέσιν, τὴν ὁποίαν ἔχουν πρὸς ἄλληλα τὰ διάφορα τῶν πολιτῶν τάγματα, καὶ νὰ πληροφορηθῆ, ὅτι ἀναγκαίως πρέπει

να εἶναι διωρισμένη τις τάξις καὶ ἀμοιβαία ὑπαλληλία μεταξὺ τῶν πολιτῶν· γ'.) να γεννηθῆ εἰς τὴν καρδίαν τοῦ παιδὸς σύγκαιρα καθαρὸς καὶ εἰς στερῆράν πληροφορίαν ἐπεστηριγμένος πατριωτισμὸς, ὅς τις θεμελιόνεται μόνον εἰς τὴν ὀρθὴν γνῶσιν τῶν προτερημάτων τῆς πατρίδος, καὶ τοῦ πολιτεύματός της. Μετὰ τοῦτον τὸν τρόπον γεννᾶται εἰς τοὺς παιδαγωγουμένους τὸ κοινὸν ἐνεργητικὸν στοιχεῖον, ἢ κοινὴ θέλησις τῶν μελῶν ὅλων τῆς πόλεως (Περὶ Δικ. ΡΛΑ').), ὥστε καὶ αὐτοὶ να μὴ θέλουν ἄλλο εἰμὴ ἢ, τι διατηρεῖ τὴν εὐτυχίαν της.

ΝΗ'. Τὰ εὐ κοράσια δὲν διαφέρουν ἀπὸ τοὺς παῖδας ἠθικῶς, ἀλλὰ μόνον πολιτικῶς. Ἐκ τῆς τῆν ἡλικίαν τῆς σωματικῆς καὶ ἠθικῆς ὀριμότητος πρέπει ἡ γενικὴ ἀγωγή τοῦ ἀνθρώπου να περιλαμβάνη καὶ τὰ κοράσια καθὼς καὶ τοὺς παῖδας. Καὶ τὸ κοράσιον χρειάζεται, καθὼς ὁ παῖς, φυσικὴν τινα καὶ ἐπιτελῶς καὶ ἀρμονικῶς γενομένην ἀνάπτυξιν καὶ κίνησιν καὶ μὀρφωσιν ὅλων τῶν διαθέσεων καὶ δεξιότητων καὶ δυνάμεων του. Τὸ γυναικεῖον φύλον ἔχει τὰς αὐτὰς πνευματικὰς δυνάμεις καὶ δεξιότητας, τὰς ὁποίας ἔχει καὶ τὸ τῶν ἀνδρῶν· εἶναι προσδιωρισμένον ἐπίσης εἰς τὴν ἠθικὴν, καὶ προπαρασκευάζει ἐπίσης εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν διὰ τῆς ἀρετῆς τὴν ἐπίτευξιν τῆς εἰς τὸν μέλλοντα βίον μακαριότητός του.

ΝΘ'. Ἡ διαφορά λοιπὸν τοῦ φύλου ἐμπορεῖ να διακριθῆ ἐκ τῆς πολιτικῆς μόνον ἐνεργείας καὶ τοῦ πολιτικοῦ προσδιορισμοῦ· οἷοτι εἴαν καὶ ἡ γυνὴ εἶναι μέλος τῆς πόλεως, καὶ ὑποταταγμένη εἰς τοὺς νόμους της· μ' ὅλου τοῦτο ὁ μὲν νεανίσκος μαυθάνει ὅλην τὴν σφαῖραν τῶν πολιτικῶν σχέσεων καὶ τάξεων, καὶ ἐμπορεῖ να ὑπουργήσῃ καὶ μίαν ἐξ αὐτῶν, ὅταν φθάσῃ εἰς τὴν ὀρίμην του ἡλικίαν· αὐτὴ δὲ πρέπει να λάβῃ ἀγωγήν, ἐκ τῆς ὁποίας να διδαχθῆ τὴν οἰκιακὴν κυβέρνησιν.

ἐπειδὴ μίλλει νὰ γείνη οἰκοδέσποινα καὶ μήτηρ, καὶ ὄχι ποτὲ μέτοχος τῶν δημοσίων πραγμάτων.

Ε'. Ἡ σωματικὴ λοιπὸν ἀγωγή τῶν κορασιῶν πρέπει νὰ ἔχη σκοπὸν τὴν ὑγείαν καὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν τρυφερότητα τῆς ὀργανικῆς μορφῆς, καὶ τὰς θεξίότητας ἐκείνας, διὰ τῶν ὁποίων ἀποκτᾷ τὸ σῶμα εὐκαρψίαν, ἰσχύον, γύμνασιν, καὶ θέλγητρα· ἡ δὲ θεωρητικὴ ἀγωγή τῶν πρέπει νὰ ἀναπτύξῃ τὸν νοῦν καὶ τὴν κρίσιν καὶ τὸν λόγον, διὰ νὰ καταλαμβάνωσι εὐκρινῶς τὴν ἀλήθειαν, εἰάν καὶ ὄχι μὲ βαθείας ἐξετάσεις καὶ ἀνακρίσεις, αἵτινες εἶναι ἐναγκαῖαι εἰς μόνον τοὺς γραμματισμένους, αἵτινες ἐπαγγέλλονται τὴν παιδείαν. Διὰ τῆς αἰσθηματικῆς ἀγωγῆς πρέπει νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ νὰ ὀξυνθῇ ἡ αἰσθησις τῶν κορασιῶν, ὥστε νὰ διαγρίνουν τὰ ἀληθινὰ κάλλη καὶ ὕψη καὶ τῆς φύσεως καὶ τῆς τέχνης, χωρὶς νὰ παρεκτραποῦν εἰς κακαιοθησίαν ἢ φανητισμὸν (ΛΘ'). Ἡ ἠθικὴ ἀγωγή πρέπει νὰ ἐμρυτεύσῃ εἰς τὴν καρδίαν τῶν τὴν ἀγάπην τῆς ἀρετῆς, καὶ τὴν θεοσέβειαν.

ΞΑ'. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ κοράσιον πρέπει νὰ προπαρασκευασθῇ ἀμέσως διὰ τὴν οἰκιακὴν ζωὴν (ΝΘ'), πρέπει ἡ ἀγωγή τοῦ κυρίως νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὸ νὰ τοῦ ἐνδνεγείρῃ τὴν ἀγάπην τῆς τοῦ οἴκου εὐτυχίας· νὰ τὸ διδάξῃ ὅλας τὰς πράξεις ὅσαι εἶναι ἀναγκαῖαι πρὸς διατήρησιν καὶ κυβέρνησιν καὶ οἰκονομίαν τῶν οἰκιακῶν πραγμάτων· νὰ τὸ προδιαθέσῃ οὕτως, ὥστε νὰ γείνη ποτὲ σύζυγος, φίλη, βοηθός, παρήγορος, σύμβουλος τοῦ ἀνδρός τῆς· καὶ νὰ τὸ διδάξῃ τὴν μέλλουσαν ὕψηλὴν του ἀξίαν, ὅτι δηλονότι θέλει γενῆν Μητέρα, καὶ τὸν τρόπον Ἡὺς νὰ ἐκπληρῶνῃ τὰ καθήκοντα τοῦ ὑπερτάτου τούτου ἀξιώματος· ἡ ἐσχάτη αὕτη οἰδοασκαλία πρέπει νὰ γίνεται διὰ τῆς μητρὸς τῶν, ἢ δι' ἄλλης τινος ὑπαιθροευμένης φιλευσέδος τοῦ κορασιῦ· χηριστὴ δὲ πρόνοια χρειάζεται εἰς τὰ κοράσια, ἔταν εἰσάγωνται εἰς τὰς συναστροφάς, ὅπου μάλιστα παρευρίσκονται νέει.

Π Α Ι Δ Α Γ Ω Γ Ι Κ Η Σ.

Μ Ε Ρ Ο Σ Δ Ε Υ Τ Ε Ρ Ο Ν.

Ἐ φ η ρ μ ο σ μ έ ν η Π α ι δ α γ ω γ ι κ ή.

Κ Ε Φ Α Λ Λ Ι Ο Ν Α'.

Π ε ρ ι τ ῆ ς δ ι δ α κ τ ι κ ῆ ς τ έ χ ν η ς.

Ε Β'.

Ἡ διδακτικὴ τέχνη ἐφαρμόζει τοὺς τῆς Παιδαγωγικῆς κανόνας εἰς τὸ νὰ διδάξῃ τοὺς παῖδας ὅσα τοὺς εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, καὶ ὅσα τοὺς χειραγωγῶσιν εἰς τὴν μέλλουσαν. Περιέχει λοιπὸν αὕτη τὰς ἀρχὰς καὶ τοὺς κανόνας, διὰ τῶν ὁποίων ἀποκτᾶται ἡ ἕξις ἢ τέχνη τοῦ διδάσκειν. Διδακκαλία δὲν εἶναι ἄλλο τίποτε, εἰμὴ κίνησις καὶ προτροπὴ τοῦ πνεύματος εἰς τὸ νὰ γείνη αὐτενεργὸν εἰς πράγματα, τὰ ὁποῖα ἐμπεριέχουν τὸ δραστηριώτατον μέσον τῆς θεωρητικῆς του μορφώσεως. Σκοπὸς τῆς, πρὸς τὸν ὁποῖον ἀπευθύνεται ἀμέσως, εἶναι ἡ τελεία ἀνάπτυξις τῆς ἐλευθέρου ἐνεργείας τῶν πνευματικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἀναγκαίαν του παιδείαν.

Ε Γ'. Ἡ διδακτικὴ λοιπὸν εἶναι ἄθροισμα ἕλων τῶν

γενικῶν καὶ μερικῶν κανόνων, διὰ τῆς χρήσεως τῶν ὁποίων λαμβάνουν αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις τοῦ μαθητοῦ τὴν κίνησιν καὶ φοράν των, ὥστε χωρὶς νὰ βλαφθῇ ἡ ἐλευθέρα των ἐνέργεια, χωροῦσιν εἰς τὸν, ὅσον ἐνδέχεται, ὑψηλότερον βαθμὸν τῆς μορφώσεως καὶ τελειότητός των, καὶ ἐπειδὴ ἡ ἰδέα τοῦ τρόπου, κατὰ τὸν ὁποῖον ἐμποροῦν νὰ βαλθῶσιν εἰς πράξιν οἱ γενικοὶ καὶ μερικοὶ οὗτοι κανόνες, εἶναι διάφορος ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῶν κανόνων αὐτῶν. Διὰ τοῦτο ὁ τρόπος τῆς χρήσεως τῶν κανόνων ὀνομάζεται μεθόδος ἢ τέχνη. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἐπιστημονικὴν θεωρίαν εἶναι συνδεδεμένα καὶ ἠνωμένα ἀκριβῶς καὶ τὰ δύο· ἀλλ' εἰς τὴν πράξιν ἐμπορεῖ ν' ἀποκτηθῇ ἡ ἀρίστη μέθοδος μόνον διὰ τῆς πείρας, καὶ τῆς ἀσκήσεως, καὶ παντοδαπῶν δοκιμῶν τοῦ διδάσκοντος.

ΕΔ'. Ὅσον εἶναι βέβαιον, ὅτι χωρὶς διδασκαλίας δὲν ἐμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὰς ἀσχολίας τῆς πολιτικῆς κοινωνίας· ἐπίσης εἶναι ἀναμφίβουλον, ὅτι ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ προσδιορισθῇ κατὰ τὰς χρεῖας καὶ τὰς σχέσεις τοῦ πολιτικοῦ ἢ κοινωνικοῦ ἐπαγγέλματος, εἰς τὸ ὅποιον μέλλει νὰ ἀφιερωθῇ ὁ μαθητής· διότι πρέπει ἐξ ἅπαντος νὰ εἶναι διάφορα αἱ σφαῖραι τῶν γνώσεων τοῦ γεωργοῦ, τοῦ τεχνίτου, τοῦ ἐμπόρου, τοῦ πολιτικοῦ, τοῦ γραμματισμένου κτλ.

ΕΕ'. Ἐὰν λοιπὸν καὶ ὑπάρχωσι γνώσεις γενικαί, καὶ ὠφέλιμοι ἐπίσης εἰς πᾶν ἐπάγγελμα πολίτου, καὶ ἐπομένως εἰς πάντα πολίτην ἀπαραίτητοι (τὸ ἀναγινώσκειν, φέρ' εἰπεῖν, τὸ γράφειν, τὸ λογαριάζειν, ἡ μητρικὴ του γλῶσσα, ἡ Γραμματικὴ, Φυσικὴ Ἱστορία, Γεωργγραφία, Ἱστορία, Ἱατρίχης), μ' ὅλον τοῦτο καὶ αὗται πρέπει νὰ μεταδίδωνται καὶ νὰ διδάσκωνται κατὰ τὸ μέτρον καὶ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἐπαγγέλματος ἐκάστου μαθητοῦ· καὶ ἐπομένως καὶ κατὰ ποσὸν καὶ κατὰ ποιὸν πρᾶ-

πει κατ' ἄλλον τρόπον νὰ διδάσκονται εἰς τὰ χρορικά σχολεῖα, κατ' ἄλλον εἰς τὰ τῶν πόλεων μικρά σχολεῖα, καὶ κατ' ἄλλον εἰς τὰ Γυμνάσια καὶ Πανεπιστήμια κτλ.

ΕΣ'. Ἡ ἕκτασις λοιπὸν τῶν διδασκόμενων μαθημάτων καὶ ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας πρέπει νὰ εἶναι τόσον διάφορα, ὅσον ἀπαιτοῦσι καὶ αἱ τῶν μαθητῶν χρεῖαι, καὶ ὁ προσδιορισμὸς τῶν διαφόρων παιδευτηρίου καὶ σχολείων· ὁ δὲ τρόπος, κατὰ τὸν ὅποιον πρέπει νὰ διδάσκεται πᾶς ἰδιαιτέρος κλάδος τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, καὶ τίνα εἶναι τὰ ὅρια τῶν στοιχειωδῶν καὶ κοινῶν σχολείων πρὸς τὰ λεγόμενα Πραγματικά, καὶ τὰ Λύκεια ἢ Γυμνάσια, καὶ τὰ Πανεπιστήμια, μὰς διδάσκεται ἀπὸ τὴν λεγομένην εἰδικὴν Μεθοδικήν. Ταύτης θέλομεν δοῦν μικρὰ δοκίμια μετὰ τὴν ἕκθεσιν τῆς γενικῆς, ἀφ' οὗ παραστήτημεν καὶ ποῖαν διάταξιν ἔμποροῦν νὰ ἐπιδεχθῶν τὰ ἡμέτερα διδασκαλεῖα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.

Περὶ διαφόρων μεθόδων ἐν γένει, καὶ ἰδιαιτέτερα, περὶ τῆς ἀκροαματικῆς.

ΕΖ'.

Ἡ μέθοδος, κατὰ τὴν ἑποῖαν μεταδίδονται εἰς τὸν μαθητὴν αἱ γνώσεις, εἶναι μὲν μηχανικῆ, εἴαν δὲν σκοπῇ τὸ αὐτενεργὸν τοῦ πνεύματος, τοῦ ὁποίου πρέπει νὰ αὐξηθῶσιν αἱ γνώσεις· εἶναι δὲ πνευματικῆ, εἴαν διεγείρῃ τὸ αὐτενεργὸν τοῦτο, τὸ ἐξυπνίζῃ, καὶ τὸ βάλλῃ εἰς αὐθόπαρκτον κίνησιν. Ἡ

πρώτη είναι πάντοτε αξιοκατάκριτος, και εύκαταφρόνητος, κἄν-
 τε τὴν μεταχειρίζεται ὁ διδάσκαλος ἀπὸ ἀναξιοσύνητος καὶ ἀμά-
 θειάν του, κἄν ἀπὸ σκοπὸν νὰ κατακοιμίσῃ τὰς δυνάμεις τοῦ
 αὔξοντος πνεύματος, καὶ νὰ τὸ κρατῇ χιλιόν καὶ ἀκίνητον, καὶ
 ὑποδουλωμένον εἰς τὸν ζυγὸν ξένης αὐθεντίας· ἡ δὲ δευτέρα
 εἶναι χρήσιμος εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ μόρφωσιν λογικοῦ ὄντος,
 καὶ σύμφωνος μὲ τὴν ἀξίαν του. Ἡ μέθοδος τῆς ἀπὸ στόματος
 διδασκαλίας, διαφέρει ἀπὸ τὴν ἔγγραφον, εἶναι ἡ ἀκροαματικὴ
 ἢ ἐρωτηματικὴ· λέγομεν δὲ εἰς τὸ παρὸν κεφάλαιον περὶ τῆς
 πρώτης, καὶ εἰς τὸ ἐπόμενον περὶ τῆς δευτέρας.

ΞΗ'. Εἰς τὴν ἀκροαματικὴν μέθοδον λαλεῖ μόνον ὁ δι-
 δάσκαλος· καὶ αἱ μεταδιδόμεναι ιδέαι προβάλλονται μὲ ἀκρι-
 βῶς ἐπιστημονικὴν συνέπειαν, καὶ καθ' ὅλην τὴν ἀναγκαίαν
 τῶν ἀκολουθίαν. Διὰ τοῦτο ἀπαιτεῖ προενητηκημένους ἤδη πολ-
 λαχῶς, καὶ ἱκανῶς προπαρασκευασμένους καὶ μεμορφωμένους
 μαθητάς· διότι τοὺς προὔποθέτει ἔχοντας τὴν δεξιότητα ν' ἀ-
 κολουθῶσιν ἀδιάκοπον, καὶ συστηματικῶς προβαίνουσιν διδα-
 σκαλίαν, μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁποίας τὰ διδασκόμενα ἀντικείμενα
 παριστάνονται εἰς τὸ πνεῦμα ὡς ὀργανικόν τι ὄλον. Ἀνήκει λοι-
 πὸν αὕτη κυρίως εἰς τὰ Πανεπιστήμια· εἰς δὲ τὰ δευτέρα σχο-
 λεία δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ χωρὶς νὰ παραληφθῇ μετὰ
 ταύτης καὶ ἡ διαλογικὴ μέθοδος, μὲ τὴν ὁποίαν νὰ πληρωφο-
 ρῆται ὁ διδάσκαλος ἀπὸ τοὺς μαθητάς του, ἂν ἐκατάλαβαν τὰ
 διὰ τῆς ἀκροαματικῆς μεταδοθέντα εἰς αὐτοὺς μαθήματα. Ἡ
 σύναψις αὕτη τῶν δύο μεθόδων εὐκολύνει τὴν τοῦ μαθητοῦ
 μετάβασιν εἰς τὰ ἀκριβῶς συστηματικὰ μαθήματα τῶν εἰς τὰς
 ἀκαδημίας διδασκομένων ὑψηλοτέρων ἐπιστημῶν.

ΞΘ'. Ἐὰν μέλλῃ ἡ ἀκροαματικὴ μέθοδος νὰ εἶναι σύμ-
 φωνος μὲ τὸν προσδιορισμὸν τῆς· πρέπει καθὲν μάθημα νὰ

ἔχη τὸν οἰκεῖον τοῦ τύπου εἰς τὴν σειράν τῶν μερῶν, ἐκ τῶν ὁποίων σύγκειται ἡ ἐπιστήμη· νὰ διδάσκηται εὐκρινῶς, καὶ εὐτάκτως, καὶ ὠρισμένως· νὰ εἶναι καθαρὸν ἀπὸ πάσαν παρεμβασίνην καὶ διακοπὴν· οὐδὲ νὰ ἀναμιγνύεται εἰς τὰς μεταδιδόμενας ἰδέας ἀσαφές τι καὶ σκοτεινόν καὶ μυστηριώδες.

Ο'. Τὸ μάθημα πρέπει νὰ εἶναι ἡσυχου καὶ ἀσφαλές, ἡγουν νὰ μὴ ταρασσεται, καὶ κινδυνεύη νὰ ἐκπέσῃ ἀπὸ τοῦ μαθητοῦ τὴν ἀντικειμενικὴν δύναμιν. Νὰ μὴ παρατρέχητι ὁ διδάσκαλος ἀπὸ βίαν, οὐδὲ νὰ καταβαρύνῃ τοὺς μαθητάς του μὲ πολλά· ἐδῶ εἶναι ἀρμόδιώτατον τὸ, Οὐκ ἐν τῷ πολλῷ τὸ εὖ, ἀλλ' ἐν τῷ εὖ τὸ πολὺ. Πᾶσα ἐφεξῆς ἰδέα νὰ προσέχεται ἀπὸ τὴν πρό αὐτῆς καὶ μὲ ἀναγκαιότητα, καὶ μὲ εὐκολίαν, χωρὶς νὰ ἀπαιτῆ μακρὰν ἐπανάληψιν τῶν προεξηγημένων. Ἡ παράστασις τοῦ μαθήματος πρέπει νὰ εἶναι ζωντανή, ἡγουν προσερχομένη ἀπὸ πνεῦμα δυνατὸν, διάπυρον ζῆλον ἔχον εἰς τὰ διδασκόμενα, καὶ μὲ ἀκρίβειαν πληροφορημένον τὴν ἀλήθειαν καὶ χρησιμίων. Κατὰ δὲ τὸ εἶδος νὰ εἶναι, ὅπου ἐνδέχεται, αἰσθηματικὴ.

ΟΑ'. Ἡ αἰσθηματικὴ παράστασις τοῦ μαθήματος ἀποδιώκει μακρὰν πάσαν ἐπιτήδευσιν, πᾶν σχῆμα σχολαστικὸν καὶ ῥητορικόν, πᾶσαν κραυγὴν ἄτακτον καὶ προσποιήσιν ἄκαιρον· καὶ ἀπαιτεῖ εὐσχημον σεμνότητα καὶ ἡσυχον ἀκρίβυλογίαν τοῦ διδασκάλου, ὥστε νὰ διακρίνη εἰς τὴν παράδοσίν του τὰ ἀξιόλογα ἀπὸ τὰ μὴ τριαῦτα, νὰ ἀνάπτῃ πῦρ ζήλου καὶ ἀγάπης τῶν διδασκόμενων εἰς τὰς καρδίας τῶν μαθητῶν του, καὶ ἵα τὰς ἀπαυτῆ μὲ τὴν ἐνάργειαν τῆς ἐξηγήσεώς του, καὶ τελευταῖον νὰ δεικνύῃ καὶ μὲ τὴν ὕλην καὶ μὲ τὸ εἶδος τῆς διδασκαλίας του, ὅτι εἶναι ἀνὴρ ἐγκρατέστατος τῶν μαθημάτων, τὰ ὁποῖα διδάσκει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

Περὶ τῆς ἐρωτηματικῆς ἢ διαλογικῆς μεθόδου.

ΟΒ'.

Ἡ ἐρωτηματικὴ μέθοδος εἶναι συνομιλία τοῦ διδασκάλου μετὰ τοὺς μαθητὰς τοῦ περὶ τῶν διδασκομένων πραγμάτων. Συμφωνεῖ αὕτη ἀκριβῶς μετὰ τὴν χρείαν τῆς παιδικῆς ἡλικίας, καὶ εἶναι ἐξίτητος ἐν κινήσει τὸν μαθητὴν εἰς ἀγάπην τῶν μεταδιδόμενων εἰς αὐτὸν πραγμάτων, καὶ ἐν κινήσει αὐτοκινήτου τοῦ πνεύματός. Οὐνομάζεται δὲ Σωκρατικὴ μὲν, ἐὰν ὁ διδάσκαλος προβάλλῃ εἰς τὸν μαθητὴν τὰς ιδέας τοῦ αὐτοῦ, ὥστε ἐν καταλαβάνῃ τὰ συμπεράσματα καὶ τὰς συνεπείας τῶν ἐρωτήσεων τοῦ μὲν ὁ μαθητής. Διαλογικὴ δὲ, ἐὰν μεταδίδῃ ὁ διδάσκαλος εἰς τὸν μαθητὴν τὰς ιδέας, καὶ ἐν ταύτῃ τὸν ἐρωτᾷ τὰ ἐναντία τούτων τὸ μὲν διὰ τὴν πληροφόρησιν, ἐὰν ὁ μαθητής τοῦ ἐκατάλαβεν ὀρθῶς τὰ λεχθέντα, τὸ δὲ διὰ τὴν ἀπαλλάξιν ἀπὸ ἐνδεχομένης ἀμφιβουλίας καὶ ἀπάτας.

ΟΓ'. Ἡ μὲν πρώτη μέθοδος εἶναι χρησίμη εἰς γνώσεις ἀποκτιωμένας ἐκ τῶν προτέρων, ἢ γινώσκουσιν εἰς ἀντικείμενα τῆς Θεολογίας, τῆς Φιλοσοφίας, τῆς Μαθηματικῆς· ἡ δὲ δευτέρα, εἰς ὅλα τὰ ἀνθρώπινα πράγματα. Ἡ ἐρωτηματικὴ μέθοδος ἐν γένει περιέχει τοὺς κανόνας, διὰ τῶν ὁποίων μεταδίδονται εἰς τὸν νοῦν τοῦ παιδὸς αἱ ἀναγκαῖαι γνώσεις εἰς εἶδος διαλόγων, καὶ ἐμποροῦν ἐν πορισθῶσιν ἀπ' αὐτῶν διὰ προσφυσῆν ἐρωτήσεων. Ἐμποροῦν μετὰ τὴν μέθοδον ταύτην ἐκτελεσθῶσιν Ἡ Φυσικὴ περιγραφή, Φυσικὴ, Γεωγραφία, Ἱστορία, Γραμμα-

τικῇ κτλ. "Όταν δὲ διδάσκεται δι' αὐτῆς ἡ ἱερὰ πίστις, ὀνομάζεται Κατηχητικὴ μέθοδος.

ΟΔ'. Ἡ μέθοδος αὕτη εἶναι ὠφελιμωτάτη εἰς τὰ παιδαγωγεία, καὶ εἰς τὰ δεύτερα σχολεία ἕως οὗ νὰ μεταβῶτιν οἱ μαθηταὶ εἰς τὰ Πανεπιστήμια· ἀλλ' εἰς αὐτὴν εἶναι ἀναγκαϊότατον νὰ φυλάξῃ ὁ διδάσκαλος τοὺς ἐφεξῆς κανόνας.

α'. Ἡ διδασκαλία πρέπει νὰ εἶναι ἀνάλογος μὲ τὴν ἡλικίαν καὶ μὲ τὰς δυνάμεις τοῦ μαθητοῦ· καὶ νὰ προχωρῇ ἀπὸ τὰ εὐκολώτερα εἰς τὰ δυσκολώτερα, ἀπὸ τὰ γνωστά εἰς τὰ ἄγνωστα, ἀπὸ τὰ μερικὰ εἰς τὰ καθόλου, ἀπὸ τὰ πλησίον εἰς τὰ μακρὰν. Πᾶσα βία καὶ ἐπιφορτισμὸς τῶν δυνάμεων, αἱ ὅποια φυσικῶς ἀναπτύσσονται κατ' ὀλίγον, καὶ πᾶν πρόωρον, εἶναι ὄχι μόνον κατ' ὑπερβολὴν βλαβερά, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέλλον ἐμποδίζουν τὴν μάρφωσιν τοῦ πνεύματος. Ἐς ἀκολουθῆ λοιπὸν ὁ διδάσκαλος τὴν τάξιν τῆς φυσικῆς ἀναπτύξεως τῶν ψυχικῶν δυνάμεων· καὶ ἄς γυμνάσῃ ἀρχήτερα τὰς αἰσθήσεις παρὰ τὸν νοῦν, καὶ ἀρχήτερα τὸν νοῦν παρὰ τὸν Λόγον· ἄς διδάσκῃ, φέρ' εἰπεῖν, τὴν Φυσικὴν ἱστορίαν ἀρχήτερα παρὰ Φυσικὴν, καὶ Γεωγραφίαν ἀρχήτερα παρὰ Ἱστορίαν κτλ.

β'. Πρὸ τῆς περιόδου τῆς γυρίως διδασκαλίας ἐμποροῦν νὰ δειχθῶσιν εἰς τὸν παῖδα αἱ τῶν παντοδαπῶν γνώσεων ἕλαι, εἰς τὰς ὁποίας θέλει γενῆν ἐφεξῆς ἡ τελειοτέρα ἐξήγησις

γ'. Ἡ διδασκαλία νὰ εἶναι κατὰ πάντα σύμμετρος μὲ τὸ διδασκόμενον ἀντικείμενον· κατ' ἄλλον τρόπον πρέπει νὰ διδάσκωνται ἐμπειρικαὶ ἰδέαι, καὶ κατ' ἄλλον τρόπον καθαραί· κατ' ἄλλον τρόπον προβάλλονται πράγματα, τὰ ὅποια μέλλουν νὰ φωτίσωσι τὸν νοῦν, καὶ κατ' ἄλλον τρόπον, ὅσα μέλλουν νὰ θερμάνουν τὴν καρδίαν, καὶ νὰ κινήσουν εἰς πράξεις τῆς θείας.

δ'. Ἦ ἀλλάσση, καὶ μάλιστα εἰς μαθητὰς τρυφεριωτάτους, τὰ ἀντικείμενα· νὰ μὴ ἐπιτείνῃ τὴν προσοχὴν τῶν νέων μαθητῶν του πολὺν ὥραν· ἀλλὰ νὰ μὴ ἐλαφρύνῃ τὴν κατάληψιν τούτου, ὥστε νὰ μὴ δείχνῃ καὶ τοῦ μαθητοῦ τὸ πνεῦμα ἰδίαν του· τινὰ κίνησιν.

ε'. Πράγματα, τὰ ὅποια δὲν καταλαμβάνουν ἀκόμη οἱ μαθηταί του, ἢ νὰ τὰ ἀφίγῃ εἰς ἄλλον καιρὸν, ἔταν ὠριμάσῃ ὁ νοῦς των, ἢ νὰ τοὺς τὰ παριστάνῃ κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους τρόπους, ὥστε νὰ τὰ καταλάβωσιν ὁπωποῦν κατὰ τὸ παρὸν, ἕως οὗ νὰ τὰ ἐννοήσωσι τελειότερα.

ς'. Ν' ἀποφεύγῃ εἰς τὴν διδασκαλίαν τὸ ξηρὸν καὶ μονότονον, τὰ παιδαριώδη παιγνίδια, τὰς ἐπιπλήξεις, τὴν βίαν, τὰς ποινὰς διὰ τὴν ἀμέλειαν καὶ ἀπροσεξίαν των· ἀλλ' ὅμως νὰ μεταχειρίζεται ὅλα τὰ εὐλογα μέσα τοῦ νὰ διεγείρῃ τὴν ἐπιμέλειαν καὶ προσοχὴν τῶν μαθητῶν του.

ζ'. Νὰ μὴ προσμένῃ, μηδὲ νὰ ζητῇ ἀπ' ὅλους τοὺς μαθητὰς του ἴσην αἴσθησιν καὶ ἴσην κλίσιν πρὸς ὅλα τὰ μαθήματα, ἐπειδὴ εἶναι ἀδύνατον νὰ ἰσοδυναμοῦσιν ὅλοι κατὰ τὰς πνευματικὰς δυνάμεις· οὐδὲ νὰ ξενίζεται διατὶ δὲν ἔχουν καὶ οἱ μαθηταί του τὴν αὐτὴν ἀγάπην εἰς ἀντικείμενά τινα, οὐ δ' αἰσθάνονται ἀπ' αὐτὰ τὴν αὐτὴν εὐφροσύνην, τὴν ὁποῖαν δοκιμάζει αὐτός· οὐδὲ νὰ συγχύζεται δι' ὅσους βλέπει ἀδιαφοροῦντας εἰς ἴσα ἀφέσκειται αὐτός, εἰάν ἔχωσιν ἄλλως ἐνεργὸν τὸ πνεῦμα των. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοὺς παντάπασιν ἀσθενεῖς τὸ πνεῦμα πρέπει νὰ ἔχη ὁ διδάσκαλος ὑπομονήν, καὶ νὰ μὴ ἀποκάμνη, ἐπειδὴ πολλοὶ εἶναι ὄψιμοι εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ψυχικῶν των δυνάμεων.

η'. Ἰᾶντε εἰς τὸν οἶκον γίνεται ἡ ἀγωγή, καὶν εἰς δημόσια παιδαγωγεία, δὲν πρέπει νὰ ὑπερβαίνῃ ὁ διδάσκαλος τὰ

ἔρια, τὰ ὅποια εἶναι θεμελίωτα ἐκ τοῦ μέλλοντος πολιτικοῦ προσδιορισμοῦ τῶν μαθητῶν του, καὶ ἐκ τοῦ χαρακτήρος τῶν διδασκαλείων, τὰ ὅποια εἶναι διορισμένα νὰ διδάσκωσι τόσας μόνον καὶ ὄχι πλείω γνῶσεις. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ προλαμβάνῃ ὁ διδάσκαλος εἰς τὰς κατωτέρας τάξεις, ὅσα μαθήματα εἶναι διορισμένα διὰ τὰς ἀνωτέρας εἰς ἄλλα σχολεῖα, ἥγουν Γυμνάσια, Πανεπιστήμια κτλ.

θ'. Πρέπει νὰ ἐγγὺ πάντοτε ὁ διδάσκαλος πρὸ ὀφθαλμῶν, ὅτι οἱ μαθηταὶ του δὲν διδάσκονται διὰ τὴν σχολὴν, ἀλλὰ διὰ τὴν ζωὴν· ὅτι οἱ καιροὶ μας δὲν μᾶς συγχωροῦν μόνον τὴν θεωρητικὴν ζωὴν· καὶ ὅτι καθεὶς πρέπει νὰ κἀμὴ χρησίμους εἰς τὴν ζωὴν, ὅσας γνῶσεις ἀποκτᾷ ἀπὸ τὴν διδασκαλίαν· καὶ μὲ ταῦτα τὸν τρόπον νὰ τοὺς ὀδηγῇ εἰς γνῶσεις βιωφελεῖς.

ε'. Νὰ προτιμᾷ ὁ διδάσκαλος τὴν βασιμότητα καὶ ἀκριβῆ γνῶσιν ἀπὸ τὴν ἡμεμέθειαν καὶ ἐπιπόλαιον ἀδουλεσχίαν. Οὐχὶ πολλὰ, ἀλλὰ πολὺ! Ἡ βασιμότης τῶν γνῶσεων φαίνεται πολλάκις εἰς τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ σταθερὸς χαρακτήρ μὲ βάσιμον γνῶσιν εἶναι ψυχολογικῶς συνδεδεμένα.

εα'. Νὰ συνηθίσῃ ὁ διδάσκαλος νὰ κἀμὴ τὰς ἐρωτήσεις του προσδιορισμένας, καὶ εὐκρινεῖς καὶ συντόμους· νὰ μὴ προτιμᾷ πάντοτε τὰς ἀποκρίσεις τοιαύτας, ὅποιας τὰς ἐστοχάσθη αὐτός· ἀλλὰ νὰ παρατηρῇ ἀκριβῶς, ἂν τὸν ἐκατάλαβεν ὁ μαθητής, καὶ ἂν ἔκρινε καὶ αὐτός τίποτε ἰδικόν του.

εβ'. Νὰ προσέχη ὁ διδάσκαλος τὰς προόδους τῶν μαθητῶν του εἰς τὴν ὀριμότητα τῆς πνευματικῆς των μορφώσεως· καὶ ὅταν καταλαμβάνῃ ὅτι ἐπροχώρησαν ἱκανῶς, νὰ τοὺς εἰσρίξῃ νὰ ἐπεξεργάζωνται κατ' ἰδίαν γνῶσεις τινας καὶ κατὰ τὴν ὕλην καὶ κατὰ τὸ εἶδος· πρὸ πάντων νὰ τοὺς διδάσκῃ νὰ κρί-

νωπιν ὀρθῶς, καὶ νὰ μεταχειρίζονται πανταχοῦ καὶ πάντοτε Νοῦν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

Περὶ Σχολείων καὶ τῶν εἰς αὐτὰ διδασκο-
μένων μαθημάτων.

ΟΕ΄.

Αἰδύνατον εἶναι ν' ἀποδώσωμεν κανόνας τῶν εἰδικῶν μεθό-
δων τοῦ διδάσκειν (Ξς΄.) πρὶν ὀμιλήσωμεν περὶ τῶν γνώσεων,
ὅσας εἶναι ἀναγκαῖον νὰ διδάσκεται πᾶς ἄνθρωπος, διὰ νὰ εἶ-
ναι ἀγαθὸς πολίτης, καὶ ὅσας ἰδιαιτέρως χρειάζεται ὁ προσηλω-
ρισμένος εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ἔργον τοῦ κοινωνικοῦ βίου· καὶ
περὶ τῶν σχολείων, τὰ ὅποια ἐμποροῦν νὰ χρηγήσωσι ταύτας
τὰς γνώσεις.

Ος΄. Μαθήματα λοιπὸν ἀναγκαῖα εἰς πάντα ἄνθρωπον,
ὁποιασδήποτε καταστάσεως, εἶναι τὰ ἐφεξῆς.

α'. Ἡ εἶδησις τῆς μητρικῆς τοῦ γλώσσης.
Ἐδῶ περιλαμβάνονται ἀνάγνωσις ἐλευθέρα καὶ καθαρά, καλ-
λιγραφία, ὀρθογραφία, σύνθεσις τῶν ἀναγκαιοτέρων γραμμά-
των, λέγω ἐπιστολῶν, ἐξοφλητικῶν, ὁμολογιῶν κτλ.

β'. Αἱ ἀναγκαιοτέραι πράξεις τῆς Ἀριθ-
μητικῆς. Ταύτας πρέπει ὁ νέος νὰ ἐξασκηθῆ πρῶτον
ἀγράφως συνάπτων καὶ ἀφαιρῶν, κτλ. με παραδείγματα μικρῶν
ἀριθμῶν· ἔπειτα, διὰ χαρακτήρων ἐπάνω πίνακος ἢ χαρτίου
ἐπιλύων προβλημάτια ἐκ τοῦ κοινωνικοῦ βίου, ἤγουν λογαρια-
σμοὺς μέτρων, νομισμάτων, ἡμερῶν, ἐνιαυτῶν κτλ.